

Marina Katnić-Bakaršić

**OD ORIJENTALIZMA DO ORIJENTOLOGIJE:
KA POETICI ORIJENTALNO
-ISLAMSKE UMJETNOSTI¹**

**FROM ORIENTALISM TO ORIENTOLOGY:
TOWARDS THE POETICS OF ORIENTAL
– ISLAMIC ART**

Sažetak

Tekst je prikaz knjige Esada Durakovića „Orijentologija. Univerzum sakralnog teksta“.

Summary

The text is a review of Esad Durakovic's book entitled "Orientology, Universe of the Sacral Text".

Knjiga *Orijentologija. Univerzum sakralnog teksta* (Sarajevo, Tugra, 2007) iz pera uglednog arabiste Esada Durakovića predstavlja po mnogo čemu sintezu njegovog dugogodišnjeg bavljenja poetikom stare arapske književnosti, ali i iskorak prema orijentalno-islamskim umjetnostima općenito. Mada je široj javnosti ovaj autor najviše poznat kao sjajan prevodilac (spomenimo samo da je to vjerovatno jedini prevodilac koji je preveo *Kur'an*, *1001 noć* i *Muallaque*, ili *Zlatne ode*), te kao dobitnik ugledne UNESCO-ove nagrade Sharjah, njegovi književnohistorijski i stilistički radovi i knjige odavno

---

¹ Prikaz knjige prof. dr. Esada Durakovića *Orijentologija. Univerzum sakralnog teksta*, Sarajevo, Tugra, 2007.

su izuzetno cijenjeni u znanstvenim krugovima. Knjiga *Orijentologija* pokazuje koliko je rad na prevođenju ključnih djela stare arapske književnosti bio nužan preduvjet za nastanak ovakve poetološke knjige. Naime, autor istražuje principe stvaralaštva „u impresivnom sistemu koji u povijesnoj vertikali seže od prijeislamske poezije do renesanse u 18. vijeku, a u ‘prostornoj dimenziji’ od iste te poezije u drevnoj Arabiji do bošnjačkih stvaralaca na orijentalnim jezicima u 15., 16. ili 17. vijeku“. Na taj način prvi put kod nas, ali i na širem planu, u jednoj studiji pokušavaju se prepoznati, opisati i protumačiti osnove orijentalno-islamske poetike, što je već samo po sebi poduhvat vrijedan pažnje.

Knjiga se sastoji od Uvoda, šest poglavlja (*Poetika arabeske, Deduktivna poetika Kur’ana, Pohod kur’anskoga Teksta u tradiciju, Figura poređenja u staroj arapskoj poeziji: svijet na distanci, Kur’anska metafora: svijet iznutra, Stasanja postkur’anske poetike i književne tradicije*), te Literature, Indeksa imena i Indeksa pojmova. Već iz ovoga nabranjanja vidi se koliki je opseg istraživanih pitanja, te s kakvim je ambicijama autor pristupio pisanju djela.

Može se reći da knjiga *Orijentologija* govori o pitanjima stvaralaštva orijentalno-islamskoga kulturnog kruga na sasvim nov način. Riječ je o kreativno osmišljenom djelu koje ruši mnoge predrasude i stereotipe, a nudi sasvim nova rješenja što osvjetljavaju niz pitanja vezanih za orijentalno-islamsku poetiku. Pritom se u fokusu kao ishodište čitave poetike nalazi kur’anski Tekst, što autor uvjerljivo obrazlaže na način koji će čitatelje iz različitih kulturnih krugova potaknuti na promišljanje niza pitanja.

Zastupajući tezu da je ključni tekst za razumijevanje orijentalno-islamske književnosti *Kur’an*, Esad Duraković govori o kur’anskom Tekstu kao prapočelu i centru koji utječe na sve druge književne oblike, na njihov razvoj, formu i realizaciju. U tom smislu on smatra da se može govoriti o svojevrsnom „Univerzumu sakralnoga Teksta“ kao ključnom modelu iz kojega svekolika književnost i umjetnost izvire i u njega se ulijeva, njime determinirana. Otuda autor izvlači dalekosežan zaključak da se konstituiranje i tumačenje poetike stare arapske književnosti predstavlja i kao svojevrsna egzegeza kur’anskoga Teksta. Za mene kao stilističarku dva su posebno važna poglavlja koja s književnoteorijskog aspekta pokazuju bitnu razliku

između stare arapske poezije iz pretkur'anskoga doba i nastanka postkur'anske poetike: riječ je o poglavlju IV – *Figura poređenja u staroj arapskoj poeziji: Svijet na distanci*, i V – *Kur'anska metafora: Svijet iznutra*. Samo autorovo tumačenje poređenja dovoljno bi bilo da ovoj knjizi osigura poseban status – dovoljno je spomenuti bar iluminativna poglavlja o parcelaciji tekstnog prostora i gradaciji tekstnog vremena, gdje se relevantnim pokazao i semiotički pristup, i to posebno onaj što ga nalazimo u radovima J. M. Lotmana i ostalih predstavnika Tartusko-moskovske semiotičke škole. Autor dolazi do dalekosežnih zaključaka o prirodi poređenja i metafore, te njihovoj ulozi u različitim etapama arapske književnosti: dok poređenje odgovara figurama opisa i putopisa, metafora sugerira vertikalno uređenje svijeta.

Esad Duraković u tim poglavljima argumentirano pokazuje da starom arapskom poezijom dominira figura poređenja kao figura realističnoga opisa, kao figura fakta, dok Kur'an donosi metaforički obrat, kojim se težište prenosi u onostranost. Arabljani, smatra autor, zahvaljujući upravo tom silovitom obratu, mijenjaju svoj odnos prema svijetu, te parceliranu, fragmentarnu sliku činjenica, predstavljenu poređenjem, zamjenjuju cjelovitom slikom okrenutom onostranosti, „nošeni snagom koju su crpili iz novootkrivenog metaforskog svijeta“. Danas, kada se kognitivna lingvistika raskrilila kao najaktuelnija disciplina zahvaljujući tome što pokušava pokazati kako spoznajemo svijet upravo na osnovu metafora „pomoću kojih živimo“, onda se može shvatiti u kolikoj je mjeri ovako postavljena distinkcija između dviju poetika relevantna i sjajno uočena. Važno je reći da je takvo Durakovićevo tumačenje, koliko mi je poznato, potpuno novo u svjetskim razmjerama, a suvišno je i govoriti o tome koliko je iluminativno.

Cijeli je niz važnih pitanja kojima se ova knjiga bavi, i koja na originalan način rješava – tu mislim prije svega na pitanje poetike arabeske kao važno pitanje za razumijevanje orijentalno-islamske poetike, te na odnos kružnoga poimanja vremena prema linearnome na Zapadu (ovdje bi bilo zanimljivo komparirati neka antropološko-lingvistička istraživanja o poimanju vremena u drugim kulturnim krugovima, npr. američkih Indijanaca, posebno kod Hopi Indijanaca, gdje također prema B. L. Whorfu nema

linearnoga poimanja vremena, ali ni kružnoga kao u orijentalno-islamskoj poetici). Izuzetno važnim smatram i autorov pokušaj nove periodizacije arapske književnosti, koji mi se čini više nego uvjerljiv: naime, sada se periodizaciji ne pristupa s čisto hronološkog aspekta, već na osnovu imanentno književnih kriterija. Pritom je klasifikacija izuzetno promišljena, koherentna i jasna. Govoreći o postkur'anskoj poetici, E. Duraković će ukazati na univerzalizam filološkog modela, te na poseban odnos prema autorskoj originalnosti i književnoj krađi u toj tradiciji.

Konačno, knjiga sadrži i pomno promišljen, mada na prvi pogled donekle neočekivan naslov. Naime, naslov *Orijentologija* intrigantan je i sam po sebi – on je u direktnom intertekstualnom dijalogu sa Saidovim terminom *orijentalizam*, te predstavlja afirmativnu protutežu njegovom negativnom određenju. Dakle, Duraković i ovdje pokazuje svoje kreativne potencijale, svoj intelektualni duh koji uvijek pokušava ići naprijed. Budući da je E. Said izvanredno definirao negativne konotativne (zapravo i denotativne!) odrednice orijentalizma i njegove pogubne posljedice po zapadno razumijevanje Orijenta, Duraković očigledno želi uspostaviti model imanentan orijentalno-islamskoj književnosti i umjetnosti u cjelini, model kao opoziciju orijentalizmu, i zato s pravom hlabro uvodi novi termin – *orijentologija*. Nema sumnje da će i taj naslov imati brojne odjeke kod nas i u inozemstvu, jer će se mnogi poželjeti upoznati s ovim svojevrsnim „kopernikanskim obratom“. Orijentologija stoga nije zamišljena kao neka vrsta orijentocentrizma, već kao svojevrsni putokaz koji omogućava udaljavanje od orijentalizma i njegovo prevazilaženje. Dva velika civilizacijska kruga, zapadni i orijentalno-islamski, mogu se analizirati i interpretirati isključivo njima imanentnim pristupima, budući da sve ostalo znači nasilno stavljanje Drugoga u unaprijed zadate kalupe vlastite Kulture i Umjetnosti.

Postoje knjige čiji se značaj može u potpunosti sagledati tek postupno jer su po mnogo čemu pionirske po pristupu: *Orijentologija* Esada Durakovića jedna je od takvih knjiga. Autor je za nju već dobio godišnju nagradu Udruženja izdavača i knjižara Bosne i Hercegovine za najbolje naučno djelo u 2007. godini. Osim toga, ugledna katarska, po značaju najuglednija arapska TV stanica al-

Jazeera, prikazala je u svom programu *Orijentologiju*, što je već po sebi podatak vrijedan pažnje. Duraković se ne ustručava da iznese smjele postavke, nove hipoteze, da otvori niz pitanja koja će izazvati različite reakcije, pa i diskusije. *Orijentologija* je kruna dugogodišnjeg autorovog znanstvenog rada, knjiga koja svjedoči o originalnosti i vrijednosti njegovog pristupa, te o smjelom iskoraku ka povezivanju pojava što čine okosnicu orijentalno-islamskih umjetnosti. Jednostavno, riječ je o knjizi koja će bez sumnje postati kamen međaš u proučavanju poetike orijentalno-islamske umjetnosti.